

Landskap: Småland Upptecknat av: Carl Vikberg
 Härad: Uppvidinge m. fl. Adress: Furåkra, Kålsås
 Socken: Ålgö m. fl. Berättat av: Lantbr. Isak Jansson
 Uppteckningsår: 1941. Född år 1822 i Ålgö socken.

Potatisodling.	s. 1-10.
Gammaltida sädd.	s. 10.
Tydlar ang. sädden.	s. 10-11.
Vesk. och äkringen.	s. 12-14.
Linnet.	s. 14, 41-51.
Rågskörden.	s. 17.
Kartning av rågen	s. 24-25.
Kornskörden.	s. 25.
Plåttaröl.	s. 29.
Kiler; sädd, sköld, m. m.	s. 36-40.
Fästmögåra.	s. 50.
Sköldfest.	s. 51-55.

Teckningar, s. 31-33; 56-60.

Skriv endast på denna sida!

81.)

ACC. N.R. M. 7622:1.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Att "Lätta pään" (Plautera ut pota-
 tis) var ett arbete, som vanligen kom- Etn I: 7.
 ma på kvinnornas Lätt. En kvin-
 na kombade fåragädsel i en spån-
 borg och strödde den med blotta
^{händerna} fåran, som kördes med oxar och år-
 der av bonden själf i de flesta fall.
 Efter hanan gick närmast han,
 som ströddent gädseln. Sen däs-
 efter minst 2. kvinnor som satte
 potasin i fåran ungefär 1 tum från
 varandra varje pakatis. Se, som
 vora klyvda borde helst plauke-
 ras så att "klyvda sidan kom re-
 derst." Sen när bonden kört fåran
 till reuen, så vände han äter och milt-
 lade med ädret igen pakatisfåran
 till största delen. Öst! Men i kisthånen-

88.)

ACC. N:R. M. 7622: 2.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

da fåra ingen potatis och ingen
gödsel, Oks! blott i varannan fåra.
Så fortgick man tills hela den
därfill bestämda åkern var "fatt."
Cirka 3. veckor därefter harvades
åkern med en lätt träharv. När po-
tatisblaskan växt till 5.-6. tum höjd,
så måste ogräs rensas bort ur
åkern. Detta var mindre ärigas och
kvinnornas arbete. - När blaskan
var omkring 9. tum lång, så skulle
potatisen "Puppas." Man körde
då vanligen med en stadgad häst
och häskärder i de samma fåra-
na, så blaskan kom att stå i en
stor fåra, och så göra vi ännu
sen fick potatisen vara till den
värt fullmogen. Häskärder, se

83.)

ACC. N:R. M. 7622:3.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

teckning n:o 21. g. Obs! "Kuppsnigen"
förriggick då blanknappar visade sig
i blaskens toppar. - När potatisen
var mogen avskar man blasken
och bakar hem den till kreatursfoder.
Den dugde och bra till svinmat.
Man skär den i ett hackelrusch
hällde sedan blasken i ett stort
kar och slag över den kokt
vatten, samt insörde däri havre-
mjöl. - När Potatisen först blev
känd i Sverige veta vi icke exakt,
Men fäddena sade, att när solda-
ter återvände hem från 30-åriga
kriget, så förde de hem några
potatis i sina remslar, men det
blev då ingen plantering utav.
Först 1824 tillförde Jonas Mström

84)

ACC. N.R. M. 7622:4

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

potatiser från Churca, som kändes.
Han började plantera rätt stora
fält i Blinghstrakten. Men fäderna
berättade att folket hade sina för-
domar mot potatisen, som tyckte
som så: "Hade Gud velat att vi ska-
le äta potatis så hade Han för-
visso låtit dem växa här från
världens begynnelse." Det gick ovan-
ligt trögt för Juarachrämen att
få folket till att odla potatis. Men
Achram säges fann på rätt. Han
utbjöd ingen potatis till de stack-
samma människorna. Han
satte dit väckare vid sina po-
tatisåkrar på det ingen måtte kom-
ma och stjåla bort av potatisen.
Men sade tillika åt väckarna,

85.)

ACC. N:R. M. 7622:5.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

"Om någon kommer nattetid och
söker smatta potater, så stör
dem intet utan låt dem själa!"
"Se potaterna vara nu blivna följ-
den fruk," därför lackade slamm
vanligt är med det ofillipna.
följden blev, att påföljande förmun-
nar fick Alström se små pa-
tatistand här och var vid går-
darna i Blingvästrakten. Folket
fick smak på de goda potaterna
och Alström hade ej adla, så fort
som folket kom och ville köpa
potater, och därmed vart för all-
tid denna oumbärliga växt rot-
fast i vårt Land. — Kan patatis
odlas på dyjord? Ja, med gott re-
sultat om dyjorden är rymneli-

gen väl torrlagd och helst gammal
mossodling. Enligt fädernas
sagor, så kunde genom prä-
stas erhållas. Obs! När jag var poj-
ke, så såg jag stundom på bun-
la sortens potatis en tid efter blom-
ningen s.k. "Potatisäppla." som ut-
vecklats ur blannorna. Dessa äpp-
len vara, som en mindre "turkakt"
och gröna. Inuti vara dom fulla
med små vita frön. Fäderna
sade, att "Om man utsådde dessa
frön, så fick man första samma-
ren potatis stora, som en vanlig
ärta. Sattes dessa små potatis, så
följande sammar fick man pota-
tis stora som hasselnätter; men
satte man äter dessa potatis, så

88)

ACC. N:R. M. 7622 : 7.LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

fredje sammaren vart därän van-
lig storlek. Obs! Men jag har insett rätt
sådana Potatisäpplen på över 50 år
tid. Kanske är det så, att de nyare
potatisarterna äro i saknad
an sådana? Obs! Potatisblast med
3. Potatisäpplen; se bekrinn 9 n: 22.
K! — Nu älder har potatiskör-
den börjat strax efter Michæli
tid. Änna i vår tid "hacka vi opp
potaterna; mera sällan äro vi
opp dan och ännu sällsyntare
är d. s. k. Potatismaskinerna. Ar-
betet blir bäst utfört då man
hackar opp potaterna och så blir
man i tillfällen att rensa bort o-
gräs. Visserligen är arbetet drögt,
då man hackar, men i vår ort

är det dock det lämpligaste. I hack-
ningen deltaga män och kvinnor,
samt mindreåringar i 14-15-årsåld-
ren. Man var par om par i arbetet.
Vanligen man och kvinna i varje
"Korglag." Detta för att mannen var
starkare till att bära de fyllda po-
tatiskorgarna till potatishärrarna
samt å sina vagnar placerats på
åkern eller i det närhet. Korgarna
av grön emellan, vara 2. Korg till
varje hackarelag. En 2-skäppkorg
för de stora och friska potaterna och
en för de mindre och skända om en
skäppas rymd. Varje person hade
2. Färor för sig i "linen." Största korgen
stod till höger framför de hackan-
de och den mindre till vänster. När

89.)

ACC. N.R. M. 7622:9

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

man hackat fram till korgarna,
så flyttade mannen den större och
kvarnen den mindre korgen ett
lite stycke framåt och så fortsatte
man. Korgarna fyllades i regel av
männen. När karrorna vara fulla
hembördes de friska potaterna och
förvarades i källare. Även de små
och skända hembördes. Abs! En-
der Husbehåvsbrännings tide-
värn gjordes brännvin av dem,
men av d. s. k. "Dranken" blev ett
gott kreatursfoder för kor eller
och präktig svismat, så de jä-
derna. Jag minnes givetvis
den tiden. Ty mine oppväst, karrorna
i mufid, så kokar man de små
och skända potaterna i någån

90.)

ACC. N:R. M. 7622:10.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

stor gryta och mosar den, samt rör
ut blom med vatten och Havre-
mjöl och blir det så en god vinn-
föda. Sätta om vår gammaltida
Potatisadling. Omöjkligen är pota-
tisen en ansedd rätt såväl på
den rikes som fattiges Bord. —
Nu jag återgår nu till den gammal-
tida sådden. S. s. k. "Skradiga
kornet" borde utsås i "7de Vecke."
(tiden 18. — 25. Maj.) Här, liksom i
föregående, "Skräckes först kam-
marna." Sedan harvades den med
träpinnaakar. Därefter gödslades
den på rätt, som förut beskrifvet
är. Så sådde man, som det sådes i
dyn gån. Därefter myllades kornet
med eubillaärder, små, täta föror

91.)

ACC. NR. M. 7622 //.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

tvärs över de förutvarande kamfäror-
na. Sen harvades åkern tvärs de små
färorna. Därefter årydes en fåra
runt åkern invid renarna, men
inga s.k. tättenfäror, fåran runt
renarna räpnades, liksom vid
rågnadd. Skenarna strukades och
rikt Boltades åkern. Gamla korn-
märken vora många. I ex. När ek-
lövet var så påts vuxet att det
skylde knurledovan på ekgrenen.
Eller när åkern "Smärjde" sig. I v. s.
man såg här och tvärs över åker-
jorden spindelvävstrådar. El-
ler och när den råa jorden i å-
kern och kornet i "Nåsapäcken"
luktade lika. Detta påstannande
sätt prövade min Fader. Han tog

93.)

ACC. NR. M. 7622 : 13.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

stort skäl att frukta. Obs! Vi se vad
Midsommarskorkan = (Skorkan före
midsommar) åstadkamsmit i år
har oss immunitet på Hästkörden, som
ej blir hållfen av vad den brukar vara
under normala förhållanden. —
"Sjundebeckeregn" var symnerligen
gott. Obs! Men "Sjättebeckeregn" det
ansågs, som "Efter på jorden", sade
fäderna; ty efter "Sjättebeckeregn"
växte det mycket ogräs i åker,
vadan den veckan av fäder-
na benämndes för "Lorkveckan".
Så borde inget säas. Obs! Det vä-
radiga kornet, som var det riske
av värsadden, sådes i femte vec-
ke, vadan detta korn hette "Femte-
veckekorn". Så borde enbuesken

94.)

ACC. N:R. M.

7622 : 14.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ryka = (sprida sitt gula främjöl.) Säd
och åkers beredning för femte-
veckekorn absolut lika i ans
sam vid säd an sjundevecke-
korn. Femte vecke är tiden 1-8 juni.
och därmed borde sädden för en-
ren vara avslutad. Vidare ska-
märken vara "Kornkaren." En liten
sorts kranp som växte i åker, se
teckning N: 22. i! Karen i hel storlek.
Var kornkaret (1.) bunt på prä, så blev det
nådar. (2.) ringa skörd. (3.) medelmåttig
skörd och (4.) gynnigt år. —

Ja, så bör väl något skrivas om
Linsädden; Linet hette hos oss "Lä-
eller och Hör." så sade de gamle
fäderna, men nu säges allmänt
Lin, undantagades mycket gamla.

95.)

ACC. NR. M. 7622: 15.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Man borde helst så lin Carolina-da-
gen den 20 maj, såvitt den ej inföll
på söndag, då sådde man dagen
före. All sådd ville Bronden före-
taga helst tidigt på morgonen,
ty det ansågs vara bäst. Kanske
därfor att väret då vanligen
vart stilla, så så den föll jäm-
nare. Men Linsådden var för-
enad med vidskeplse i gam-
mal tid. Tex. "En flicka skulle
draga Hjärtekraken" (Sela åkern i
"åker" åt såningsmannen. Fic-
kan borde hava långt, vackert,
hår, som löstes och föll ner ut-
över ryggen, ty så långt hår, så
långt lin. Detta har jag som ung
pojke sett i min fäders ålder.

96.)

ACC. N:R. M. 7622:16.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Linåkern beredd på samma sätt
som t. ex. kornåkern, men linet mycket
lades inte med någon sorts ärtor,
men harvades 2. gånger för att
allt fröet skulle komma väl i
jorden. Åkern stänkades och bel-
fades, som förut om sädd opp-
tecknat är. - Gamla linmärken
varav våra gamla Bränder boga
tydor. "Så lång takisen är fast-
lagssöndagen, så långt lin." (Hör)
Vidare, har det finnes en grå fågel,
stor, som en medelstor fiskmås.
Vi kalla den anpingen "Spänkärin-
ga" eller "Nattschara". Om som-
markvällarna, i skymningen låter
denne fågel höra ett rullande läk-
presis, som när de gammaltida

98)

ACC. N:R. M. 7622 : 17.LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

spårockarna vora i farben. Hör-
des detta fågelus rurr länge åt gång
en, då sade, "I sammar spinner
spänkärningen långa Nochar, så
nu få vi vackert Jo." (Lin.) Men
var surret kort, så bådade det för
dåligt lin. Likaså toga dam Tydor
av en liten gråbrun fågel, som
hefte "åkerhönan" och häckade på
marken inne i sädesack klä-
veråkrarna. När om sammarkvöl-
larna denna fågels knarrande
låt hördes mycket, så bådade
det för god skörd. Fäderne ut-
tylde fågelus knarr så, "Neck, Neck,
på neck." (Eller bättre förstått kär-
ve på kärve.) — Obs! Vid vilken
tid pinga vi i regel skörda höst-

98.)

ACC. N.R. M.7622:18.LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

rågen? Ja detta berodde på vårens och försommarens väderleko till stor del. Under normala somrar brukade och brukas vi på skörda höstråg vid "Olsmässan" (29de juli.) Ett gammalt folkuttryck från våra orter lyder så, "Ger Erik ax, så ger Olav kaka." S. v. s. Är höstrågen axad den 18de maj, som bär namnet Erik, så plägar man på skörda rågen den 29de juli, som bär namnet Olav. — I mycket gammal tid, så skördades all säd med verktyget "Skäran." Även på åkerlikason förut bemälda svdjeland. Men i minna faders tid (Ungdomstid) t. ex 1820, så släddes

99.)

ACC. N:R. M. 7622:19.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Rågen med lic på åker, men å "fälla"
skars den fotfarande. Att slå råg
hefer ännu, liksom i gammal
tid "Ja å råj" Tex. "Gda ska vi å
råj." Vi slädder och slår rågen med
lic medelt "påskarning" I. v. s. att
den avslädda rågen städer sig mot
den stående rågen till stor del.
Sen, som "lar å råjen" går vänd
mot säden. Så är det en kvinna
som "lar opp råjen" (Formas den
i neckar.) som lägges på marken
med en vända från den stå-
ende säden. Kvinnan går avigt.
Först lägger han några strån
på marken till bandet varmed
necken bindes och sedan den hop-
samlade säden på bandet och så

Etn I:7

100.)

ACC. N:R. M. 7622:20.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

bindar den, om han hinnes; men
är rågen tjock, och släaren är duk-
tig så är det faktiskt förmycket
för kvinnan att både "laga opp &
binda". I gammal tid var det en
14-15 års pojke, som band ef efter
h. liar, "(h. slätterkarlar.) Likaså skulle
då en vuxen man "sätta opp efter
h. liar." S. v. s. forna meckarna till
likadana stånd, som j. d. vid
skärning av gammalstida "Fäl-
ter" beskrevet är. Våra bänder ha
det svårt att få kvinnor till att
laga opp råg, ty i nutid kräva
dom förmycket arbete. Och vi som
äro gifta, låter ej hustrun vår gå
och bliva "ludfläugd;" så dom
får nu vara h. kvinnor "laga opp

101.)

ACC. NR. M. 7622:21.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

så efter en lïc," så framt som sam-
tidigt skola binda. Egen reflex:
Brändes egna döttras äro förpina
hos oss till att "Ja öpp lä." som
skola läsa på "Realeu" i någon
stad, och återstaden skola stå
der halva dagen och guppa med
akberändan; inlärande den sena-
ste sving eller gått till nästa dag-
afton. (Ty Jan!) Vi få väl snart
skaffa hit inrättade stadsplickor
och lära som jordbruksmyslor.
Som tyckas åtminstone våra mera
intresserade an Lantbrukets än
våra orters (intet dagande böser.)
På våra llerregårdar och större bond-
gårdar har givetvis rätt länge gä-
nats "Hälsobindande skörderna-

102.)

ACC. N:R. M. 7622:22.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

maskin," men å våra små, steniga
åkrar måste vi allt fort gagna liden.
Grammaltida rågskörd! (Ja å råj)
Se minnesbeckning N: 28 j! Från Mlg-
hult för 50 år sedan. Sedan mera
vid tiden 1835-1840. började vi gagna
na liden vid skörd av korn och
havre. jag skall dock tala till
vidare om rågskörden. Obs! Var
det soligt, vackert väder, så bruke-
de rågen torka i "Händer på 2
dgn, men var det tidvis regnigt,
så kunde man ej exakt bestäm-
ma när "Rågen" blev inkörstorr."
Men när kornet i axen var så hårt
att det hördes ett smålående ljud
när man bet utav det, så kom-
me rågen gott laalägar" sade ja =

103.)

ACC. N:R. M. 7622:23.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

derna. Rågen kördes den tiden i en stor s.k. "Rishäck" från åkeru till lagen. Häcken var placerad på en dåtida 4-hjulad träaxelvagn; och till dragare gagnades nderendels oxar. I gammal tid kunde man ej som i nutid köra in med last och öka på lagen, dörrarna vora försnå man måste stanna utanföre och körkarlen fick låsa på röjen och kasta in rekarerna i lagkistane. I ladans botten där "röjen" inladades var till underlag minst 1 meter tjockt med hä. I lagkistane stod en man eller kvinna, som var försedd med en långskäftad fjuga med vars tilljälps man lade upp rekarerna i "kallack."

104.)

ACC. N:R. M. 7622 : 24.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Sär mottagas dam av en 12-13. års poj-
ke, som benämndes för "Neckakrika,"
och var denna uppgift att långa
neckarna till den, som lade de. I
ladets botten vid första neckan
lades i gammal tid en stopakag-
ge brännvin och i en korgen kyppe
äpplen; äpplena lades dit invid lag-
balken senare på hösten, när dam
väl magnat. Dessa saker skulle
muntra fröskarna till flit och ut-
hållighet. Ty när man fräskat "Pis-
ta ejnecke" i ladet, så fingo dam
gratis supa ur brännvinet och
äta upp äpplena. — Huru det tillgick
vid fröskningen är beskrivet då
jag upptecknat fröskningen av "Fällers-
jen." Fägas bör att kornet bar långa

105.)

ACC. N.R. M. 7622: 25.LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

aguar, så innan man rissade
och handkastade det så tröskades
det till aquarna larmade från
kornen. Detta hette att "korna," "Och"
i gammal tid måtte all vår säd
kastas för hand med "kasteskyp-
fel." — När skulle kornet skördas?
"När kornet var i rö duggde det bä-
de till öl och bräd," sade fäderna,
s. v. s. När det syntes i skålet, som
läcker kårnan små röda strim-
mor, säges kornet "Ihä i rö," "Och"
"Säakorn" fick dock bliva litet här-
magnare, dock ej så mycket att
det "späp," s. v. s. lät axen fölla av.
När man slår korn med lie tillgär
det som när man slår råg, men
man har fest i kornet en s. k.

106.)

ACC. N.R. M. 7622:26.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

"Fläkt." Sen består av en ungefär ovalformad gren av halslock eller en i vilken man fastsytt grå linneväv. "Fläkten" brukar att man vid s. k. "Päskärning" kan få det jämförelsevis kortare kornet väl ordnat i "Skärren" så det var gott för kvinnan att "so opp." Obs! Bess utom märke vi att på den tiden man var hänvisad till att fräska all säd för hand så fick man även bättre ordnade. En sådan "Fläkt", se teckning n: 24 k! och Fläkten fäst vid arvet (sett från sidan), se teckning n: 24 l! Detta åldriga dan gagnas ännu hos oss vid "Korn-avfagning" med lic likaså vid hälle-avfagning.

908)

ACC. N:R. M. 7622:27.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Obs! Kornet odlas nu inket nämn-
värt hos oss. Det har under de se-
nast gångna 30. åren blivit ut-
frånkt av vetet, men bemälda
"Fläkt" är bra då man "Tar å" vår-
vete också. Obs! På våra små bond-
gårdar här i småländska skog-
bygderna äro åkrarna små och
stubbundna. Vi få gagna ackord
de gamla metodderna. Här är stor
skildnad mot T.ex. "Skanska slät-
ten." Att "Ta opp korn och binda neck-
arna efter en lic; det klarade
sig en rask kvinna gott med.
Vi fåtta ännu, som fordom, möjligen
förekammande kornneckar även här
och vete kring en stör i marken.
Stören heter "Täakrake." Läs i oppbeck-

108.)

ACC. N.R. M. 7622:28.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ningarna om oppsättning av skuren "Fällersj." Obs! Dock märke vi noga, att vid ståndstättande av korn, vete eller havre, sättes blott 8. neckar i foten och sedan 4. till hatten, samt 12. styck i varje stånd; det blir $1\frac{1}{2}$ frave. Alltså 2. stånd av bemälda sädesorter till varje frave, men av råg endast 3. stånd till 2. fravar. Ty vi hade 16. neckar i varje rågstånd. — Obs! Frikörset av vår såden likasam vid råg och ladades på samma sätt. —

Korta oppsättningar om "Fäahjälpe," S. v. s. En sorts slätteröl så man "Fä a sä." — Likasam man hade stundom slätteröl i "Fäa-

109.)

ACC. N:R. M. 7622:29.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

bergsla," så hade man och släp-
heröl vid "säddavtagning." Det kan-
de t.ex. vara en bonde, som hos
oss hade fömligen stor gård, men
likt av det egna arbetsfolket.
T.ex. rågen på åkrarna vart morgon
men det gick inte att få bjä till
räckligt med arbetsfolk. Så bad
han grannarna om "Häajälp."
I bondens stuga var kalas och det
vankades dukligt med mat, bränn-
vin och Öb. ty man tog inget be-
fall för arbetet mera än väljäng-
naden. Bysn drängar och flickor
samlades i från varje gård hos den
jälpskänkande bonden på mor-
ganen och vora försedda med
var sin lile. Det blev mat, öl och

110)

ACC. N:R. M. 7622:30.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

brännvin och så ut till åkern.
Samliga "Jo å sä," flickor och "lopp"
andra band och satte neckar-
na i stånd. Det gick på med
fort till middagen. Under arbe-
tet gick banden omkring på
åkern och bjöd på hembraggt
malpöl och brännvin och så
slippte haer lias, så folket in-
tek behöfde upptaga tiden där-
med. Middag och "Meraffan"
= (affanward) äta samliga inne i
bandens kök och matkuparna
vankades, men flickor och fingar
i gammal tid kunningsbrän-
vin, men i min ungdom var
detta utbytt mot vin eller likör.
Jag har flera gånger deltagit i

ACC. N:R.

M. 7622:31.

Landskap:

Småland.

Upptecknat av:

Erl. Wikberg

Härad:

Uppsvidinge. m. p.

Adress:

Suråkra^{en} Kråksmåla.

Socken:

Ålgö, m. p.

Berättat av:

Lantbr: Erik Jansson.

Uppteckningsår:

1941

Född år

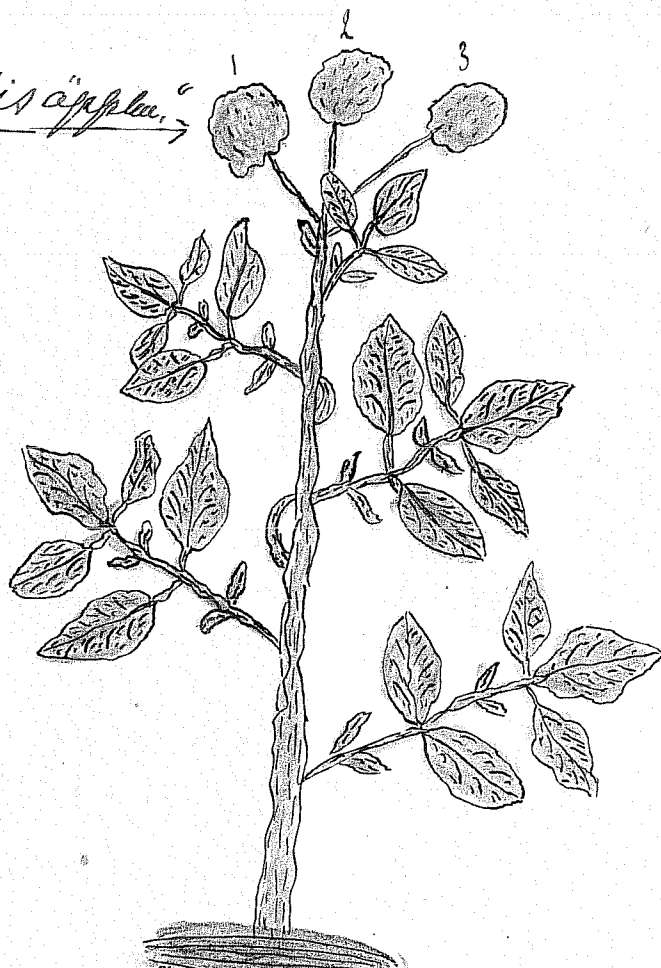
1822.

i

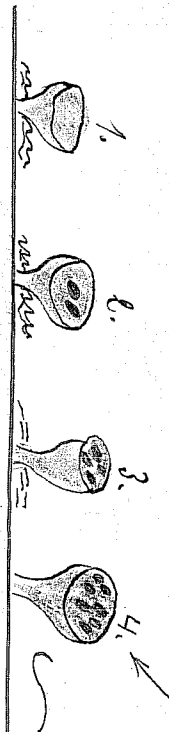
Ålgöspöcker.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

N:o 22. K. Sammalida "Pota-
tisäppla" med 3. "Pota-
tisäppla"

"Pota-
tisäppla"

Skriv endast på denna sida!

N:o 22. K. i. "Pota-
tisäppla"

ACC. N:R.

M 7622:32.

Landskap:

Småland.

Upptecknat av:

Evel Wikberg

Härad:

Uppvidinge, n. f.

Adress:

Tunåkra, Prästnäs.

Socken:

Ålgård, n. f.

Berättat av:

Lauts. Erik Larsson.

Uppteckningsår:

1947.

Född år

1822.

i

Ålgårdskörs.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

N: 23. f. Gammaltida rågskörd. Ålgård.

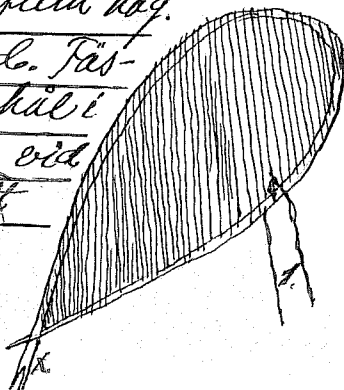
ACC. N:R.

M. 7622:33.

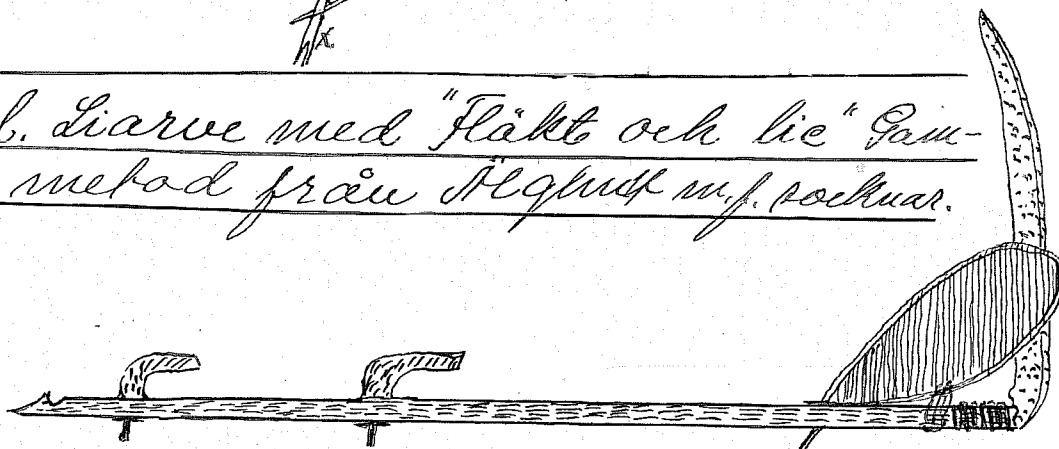
Landskap: Småland Upptecknat av: Earl Wikberg
 Härad: Uppsvidinge m.f. Adress: Turåkra Kråksmåla
 Socken: Ålgård m.f. Berättat av: Lautbr. Erik Jansson
 Uppteckningsår: 1941 Född år 1822 i Ålgård socken

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

N° 24. k. "Fläkt" 16. tum hög.
och 11. tum bred. Fäs-
tes vid x genom ett hål i
arvet och bindes vid
ann arvet med ett
snöre.

N° 24. b. Liarve med "Fläkt och lic" Gam-
mal metod från Ålgård m.f. socknar.

177)

ACC. N.R. M. 7622:34

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIVLUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

"Läafjälpe". På aftonen var det "Smål" inne i firrummet. Randmororna förde med sig blankskurade kapparkrukor fyllda med "Viter gröt". Den "Vita gröten" har varit och är en småländsk nationalrätt. Dessutom kunde äldermanusmorarna föra med sig en "söpast" också. Ja, det äts och dracks av unga och gamla och saparna "duggade kätt" för si när de ska va, så ska då det. Så kette det. Hått sapa sig full vid sådana fester ansågs "Prinaktigt" i min ungdom. By den, som, bland sprokarna "lag öl" för äran" fick vara utan fäcka på morgonkröken. Men i fädernas tid, så

blegklä-
om en
på
"Skys-
i finga
e" för
iden
mar
uel."
"Läafjälpe"
en
på.
äffar
sätt
u man
hän-
illan
och

mycket att göra med slätterna under normala förhållanden. Träsk odlades i gammal tid till husbehov. Ofta såddes ärter bland vårråg, ty man behände ej "Risa," som då. Obs! De växte då utmärkt, men det var en slägenhet vid Träskningen, ty man krassade fort ärtorna med slaggen, ty ärtor tålde ej så hårda slag som råg. Särskilt var bäst att så ärtor på ett stycke åker för sig och risa dem. "Risa" s. v. s. Lätta kistruskas i ärtåker, ty vi veta att ärtor är en klängväxt. Men det fanns även en annan sorts små, men goda ärtor, som hette "Krypare." Som såddes på stora paror och

114)

ACC. N.R. M. 7622:37.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

behövde inget ris. Dessa ärter voro
som sagt goda, men "gäva litet
mindre i skäppare." Ärtor borde
utsås i "sunnare väder, så blevo dem
lätthakade." Men så ärter i Nordan-
väder var förkastligt, ty dom
blevo då ytterst hårdhakade.
Vidare ville våra lantör: helst före-
taga sin sådd i Mj. ty allt levan-
de braddes på bättre krafter i
Mj. Men ärter borde sås i Nedan-
kette det, ty annars blott väcke
dom på längden, men avsättas
inga ärtskidas. Obs! Men i Band-
präktigau fauns ett rim, som
började så, "Korn, ärter, rå och
bönor sår vetig man i Mj." Hur
förstå så matsägande uttryck?

115.)

ACC. N.R. M. 7622:38.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Vi skördade inte ärtor med "Skära
eller Lic;" vi ryckte upp dem med
raken. Så band vi dem i små
knippen nära rotändan. Dessa
knippen hette och heter hos oss
"Påskårven." Så hände vi upp
körvenarna på stänger i det
fria att torka. — Vår ejärtor-
na inblandade i vårkig, så tork-
ade vi dem med små krokiga
kåppar. Man var då på lagkis-
tans golv, där man brett ett
grott lakat. Man borde vara
i "Kassorna" (strumporn) så
man ej främjade sänder ärt-
terna. Man lade 1 körve på
lakat och höll körvet med
venstra handen och förde sta-

116.)

ACC. NR. M. 7622:39.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ven med högra handen. När
man påträskat några körven
så hopsamlades ärtkorna och läm-
des t. ex. i skäppan och så fast
satte man att slå flera kör-
ven tills alla vora tröskade.
Obs! Men härmed bortlades in det
körvena. Ty det hände, att det
var ärtskidor, som man ej så-
kat slå sändes med staden.
Särfsör togas körvena in på kö-
kshvällarna antingen i "Fräng-
stova eller i köket, och ungdom-
arna plackade ut och spräckte
sänder kvarvarande skidor.
Satta hette, att "Lätska ärtkör-
vena." Obs! Peter kunde ej sam-
såd, rengöras med kaffoskavel.

118)

ACC. N:R. M. 7622:40.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ty när dom kastades till mat-
 katta väggen i Lagkistau, så rul-
 lade dom åter till aquarua och
 återna "dryffades" rena. Obs! En
 dag det blåste duktigt, så tog
 2. kvinnor det bemälda, gräva,
 lakauet och gunga ut i det
 fria och medförde t. ex. ärtskäp-
 pan. Hållde opp på lakauet vis
 pass en kanna örter, fattade
 spadigt i lakauet 4 hörn, tyfte
 det och svängde det fram och
 åter, så örterna roterade.
 Vädrat blåste då bort all flar-
 net. så vara dom rena. —
 Flicka, som med stau kräskat
 örter, se teckning nr 25. m! —
 Obs! Minnes-teckning från Hgult!

118.)

ACC. N.R. M. 7622 : 41.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Gå ha vi då "Toct" (= Linet) När skös-
dades det? Exakt tiden vill jag in-
te utfylla, ty det berättas i viss
mån på sammanse. Lådar i
slutet av Augusti och början på
september. Vi ryckte upp linet med
röfverna. Det hette hos oss att "Rys-
ka ka." Man lade på där en 8-10
händer i varje "Körve." (Händer
så mycket lika som man på linets
mitt kunde kräma bekvämligheten
med handen.) Nära rotändar-
na baut man om körvet. där
linet korslades. Påbörjat "Lin körve"
se teckning N° 26. n. Sedan häng-
des körvena upp på stänger i
åker att fäcka, som teckning
N° 26. o. visar oss. Linet var mo-

119.)

ACC. N:R. M. 7622 : 42.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Obs! Linet var moget då stänglar
och prähus fått mölerum färg å
rydne. — När linet var torrt på bass
eller kördes det in i lagkistan.
Där "repades" linet, d. v. s. att man
på en i en planka anbrakt stor
järnkam befriade det från prä-
husen. Smålandsbönderne repar
lin i gammal tid, se minnes-
teckning n:o 27. p! När linet var
repat, så fördes det ut till nå-
gan stubbåker, där det utbred-
des tunt för att "Räka". Räkning
procedurens längd berodde på
om det ofta regnade annars
tog det längre tid, men vi sä-
ga en medeltid av 3 veckor.
När linet var "ruttet" d. v. s. när man

120.)

ACC. N.R. M. 7622:43.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

i kort väder gnuggade det i ett litet
parti mellan händerna, så skulle den
vedarbade ytan gå sönder och split-
ta sig från lund innanför väran-
de luftrörelserna = (hos oss kallade lägar.)
Linet samtades då ordningsamt
opp med vanlig härsäpka och för-
des till "bastu" där det delstades
på i taket befintliga "Gällspäng-
er, som vilade på husets värgå-
ende bindstöckar, men linet
restes även opp vid väggarna
på breda hyllor, som hette "Lavar".
Så eldades då och då i "galten"
= (Bastugnen) tills att linet om cir-
ka 4 dygn till det var torrt och
genomhettat. Så skulle det "Bräck-
as" = (hette hos oss Bröstas.) s. v. s. befria

121.)

ACC. N.R. M. 7622:44.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

fibrerna från den vedarbade yfau,
som sånklarbråkade på vårt ort-
språk; hett "Linskävot" här till
anvandes s.k. "Bröta" en åt varje
mans person. Linbråkande karl,
se. Leckning N: 28. 9! Man bråkade
på häststallan från kl: 5. - till 10. och
brukade då vara ett 10^{tal} vuxna
pojkar till detta arbete; därtill en
kvinna, som delte linet i s.k. "Hän-
der" och en pojke om 11-12. år, som
bara delte händer till de bräckan-
de. Set. åtgick 24. sk. "Lockar" till en
"Limme" lin och 2. händer till var-
je Lock alltså 48 händer till en Lim-
me och det var betinget på maa
för affaunee; Vi bandpojkar bytte
oss sammam och följte varandra

122)

ACC. N.R. M. 7622 : 45.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

så i hela byn, så det blev många
"Bratkvällar." Efter det man slutat
vart "Brupningsgille" hos den
bände där man arbetat, där var-
kades kalasmat, brännvin och
hembruggt maltöl. Ynga mer
än dom som varit i basteu va-
ra då inbjudna. Man kunde
på hålla på varje kväll nästan med
att "Brufa Ia" ty även stor by var flera
basteu. När man då tjänade bond-
dräng, så kom man i säng kl. 12
på natten i "Brängstova", men kl.
2. på aftan kom bonden och knac-
kade på rutan och ropade, "opp
drängar, vi ska ut på togen & kör-
ka till dajet!" Sen fick man följa
oxarna vid ardet hela dagen. Seto

var disciplin, som gagnade bättre än boll-
sparkning och Boxning. Ty det främa-
de ungdom till arbete och flit och
lade grunden till ett fast samhälle
vart på sin ort. Hur är det nu och
vem är skulden till de många
brottsligheterna? Måne intet här
den vises ord ära berättigade, att
"Fång gå lärer mycket ank. — Och
samhälle av i dag vilken skall
hör man f. o. m. Höglärde utbrista.
Svenskt! Här är jord och bände, här
äro yrkesmän och köpenskap, indu-
strier och religiösa institutioner o. s. v.
Men hur energiskt ell samhälle är,
så går dock dess rätter tillbaka
i de gamla; vi må medgiva
det eller ej. Ungdom av i dag!

124.)

ACC. N:R. M. 7622:47.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Ser du något t.ex. i det mer än 1000-
 åriga gamla gravröset där borta
 eller vad säga dig de gamla fö-
 remålen inom museernas väggar?
 eller våra, visserligen stenbunda
 åkrar ^{som} snäkkat giva "ålderda-
 men" så även i tider då tron
 falla och riket byta härskare, de-
 sa verk är fädernas varuti består
ditt? — Men vi återgå till den
 platts, som jag av vissa skäl läm-
 nat vid en reflex på det, som lig-
 ger bortom oss. —

När linet var bråkat så skulle
 det "skäckas" s. v. s. bättre än dit-
 tills befrias från de vedastade äm-
 nena, som till en del ännu läde-
 de vid de vackra glänsande, lin-

125.)

ACC. N.R. M. 7622:48.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

fibrerna. Detta arbete utfördes till stor del av vuxna pojkar och lite flickor. Pojken "Hå förre" åt lösen. d.v. s. tog det grävsta och tyngsta arbetet och sen fick flickan "fin skäckta linlocken." För detta arbete var det kalasmat, ty vi bondfolk bytte arbete härutinnan med varandra. Obs! Men det fanns så skilliga gamla, fattiga, kvinnor, "skäckta för lock & kaka." d.v. s. att den i ersättning för sitt arbete ville ha en jämte kalasmat en skäckad linlock och en kaka råghråd om 4 skålpunds vikt, ja sedan var sådant hos oss. Linlockarna skulle vara tämligen varma; så "Släppte den skäckta"

126.)

ACC. N:R. M. 7622:49.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

na bättre. Vi vora i "Basteskjulet"
när vi "skäckade". Man skulle på
dagen "skäckla" en limme (24 loc-
kar) på parot. Se kvinnas, som
skäckade för "Locks kaka" vora
fyllhoppa; men vi pojkar jätste
var sin flicka givetvis den för
vi vora "Gå bort med." Sen dagen
kunde man givetvis intet föl-
ja oxarna vid årder eller plag,
men att, som förspel till dag-
verket vora på dagen "sträcka
i ofta," det hörde till och när
man slutat skäckla om kväl-
len, så var det att laga "Linbrä-
kan på axeln och gå till mästa
basta, ty "Man var skyldig för
erhållen "Brosjäl," och det var

127.)

ACC. N:R. M. 7622:50.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

de återgäldas. De verktyg, som ford-
rades vid linskäckning vara
"Skäcktekniv och skäckettel. Os-
gag gör ej teckningar å dessa lan-
ty sådana för man vanligen
se flera exemplar vid våra
museer. — Linskäckande små-
landskvinnor, se teckning nr 27 p.
Ja, nu äro hos oss de gamla "rök-
bastarna med dithörande inven-
tarier en saga blott. Sam äro rin-
na och rester av de gamla arbet-
dansen hava hamnat på vindar-
na eller i museerna. I gam-
mal tid var en vacker utkirad,
skäcktekniv en fästnägäva,
som gavs till flickan av hennes
fästänkte, "När det var bestämt."

128.)

ACC. N:R. M. 7622:51.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Själva hade han måst tillverka
kniven "Is då ryktes att han ha-
de hämmalaj i trä" kette det. Giv
nu en giftkassurice bondtör en
skäckkniv och jag prutar att
hon i gengäld åberlämnade
den erhållna förlämnings-
ringen. "Min man skall köpa åt
oss vad vi behöva i affärerna".
Ja, blåser det städse den vinden
som leder lemnadraften, så lycka
till! Men måttet torde vara rå-
gat (inte minst för påfängen).
— I mycket gammal tid berätt-
ade min morfar, Susana
Erlandsdotter, att efter "Så va
inhöstat allt då du gett oss te
& leva i, således även, ravor & jor-

129.)

ACC. N:R. M. 7622:52.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

pään", så gjordes en gemensam
skördefest varenda byns be-
folkning deltog. Fäster för-
siggick i Eldermannens gärd.
Alla bönder och Brändmoror
skulle göra "Lammanskott"
till detta "Fkyraöl". Bränderna be-
ro till Eldermannens sauc,
bröd, ost smör, samt Öl och
brännvin i mängder, och band-
mororna buro där flera blank-
skurade kapparflaskor fyl-
da med "Viter gröt", som prä-
gan var dekorerad med ka-
nung och stött kanel. Färtill
pankvor och räkost, och goda
bandkringlor. Helst skulle fes-
ten gå av stapeln en lördags-

130.)

ACC. N:R. M. 7622:53.

LUNDS. UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

kväll.unga och gamla vora sam-
lade i äldermannens gård. Men
soldaten och borjarna vora in-
lyndna, och de hade bidragit
så gott som förmädd. När festen
skulle börja, så skjåta soldaten
och äldermannen 3. lösa skott
i vädret; det hette att "skjuta på
daskott." Sedan började man
smaka på de feta, kokade, "Fä-
ralären och Hälvsorna" (Hjaka
korvar av kackat fätkött) och
kokade korngrön, och så dop-
pade man brädstycken i det
heta, feta, spadet. Maten skjög-
des ner med hembryggt mullt
öl och "Fomlare" fyllda med
brännvin tändes och fylldes.

131)

ACC. N.R. M. 7622:54.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Det gick muntert till. Sen ene skul-
le smaka av den andres bröd
och öl och man lovsprådde var-
andras matvaror. När den "fika
gröten" vankades, så skulle en-
var läsa upp ett s.k. "Grötrim" an-
tingen inlärt eller och egen dikt.
Ingen, som ej var barn, fick äta
om han ej "Rimmade för gröten".
framåt k-fiden vidtag dansen
effter fiolens och klarinettens
lauer.unga och gamla dansa-
de med varandra. Senna fest
var en präjdefest, helst om skö-
den var god. Men inföll nöd-
är i följd av misväxt, då blev
det givetvis ingen fest, ty man
hade inget att fästa kaffet; och

139.)

ACC. N:R. M. 7622:55

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

den ihåla hungern bjöd blott sorg
och förskämning. Ibland hän-
de att "Elfbördingar" (folk från an-
dra orter) komma och ville packa-
de ha mat & pyll. men då pinga
dem klätt. — Ja, detta var långt
före min tid, läpstilligt har dock
jag upplevat. Nu är det hela
blott sagor och minnen från
gängen tid, säger många, men
minnen; som borde länka varje
svensk vid hembyden under den
blågula duken. Kärnan i vår ärade
minnesskatt är det fornsvenska
folklivet. Folkets själ i Fred och
sprid, i helg säcken och fest, ett
tydligt arv.

Livåkra, "Kråksmåla" den 8/7 - 1941.

Inlämnat till arkivet den 8/7 1941

C. H. 1941

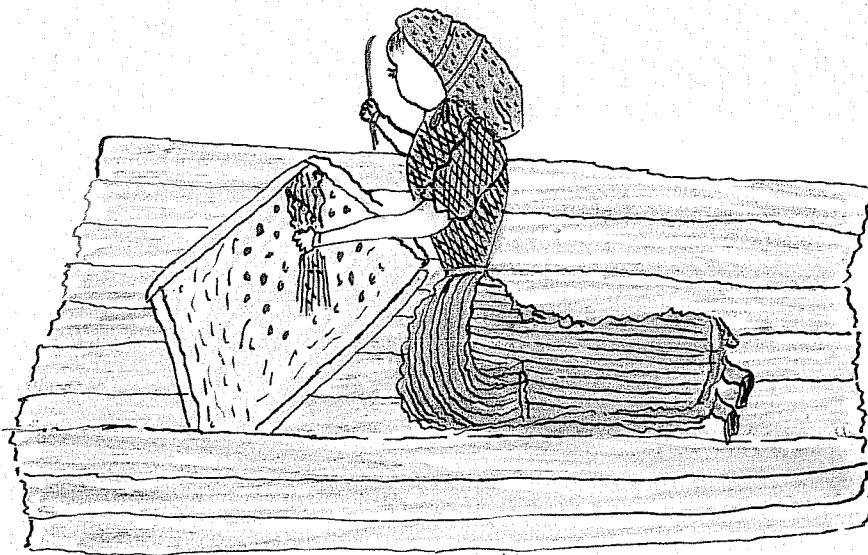
ACC. N:R.

M. 7622 : 56.

Landskap: Småland Upptecknat av: Carl Wikner
 Härad: Uppsvidinge, m. f. Adress: Turåkra, Kräkstula
 Socken: Hjghult, m. f. Berättat av: Lautbr: Isak Jansson
 Uppteckningsår: 1941 Född år 1822 i Hjghults socken

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

N° 25. m. Flicka, som med stau präskar
ärter. Gammal minnesteckning från Hj-
hult. Obs! Nummern präskades sammanlides.

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R

M. 7622:57.

Landskap:

Småland.

Upptecknat av:

Carl Wikberg

Härad:

Elfvärdsinge, m. f.

Adress:

Furåkra, "Kräksmåla."

Socken:

Ålgö, m. f.

Berättat av:

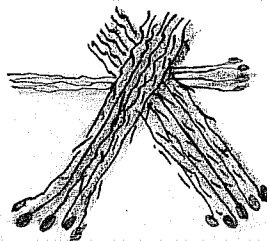
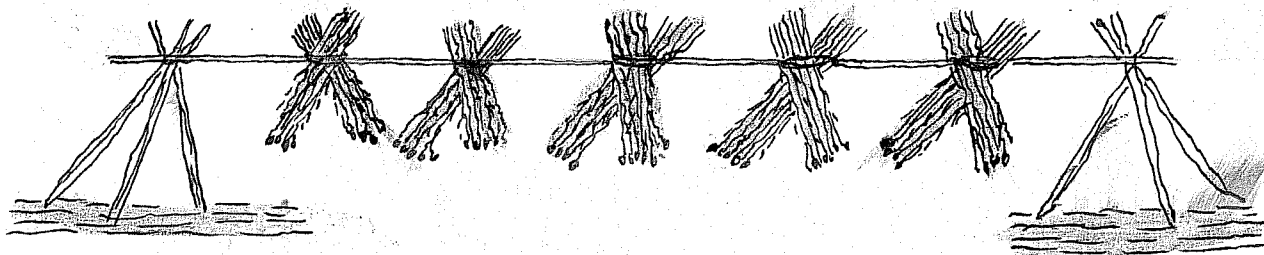
Lutten: Frank Jansson, m. f.

Uppteckningsår:

1941

Född år

1892 i Ålgö socken.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIVN^o 26. n. Påbörjat "Linkörve,"N° 26. o. "Linkörven" Hängda att tocka.

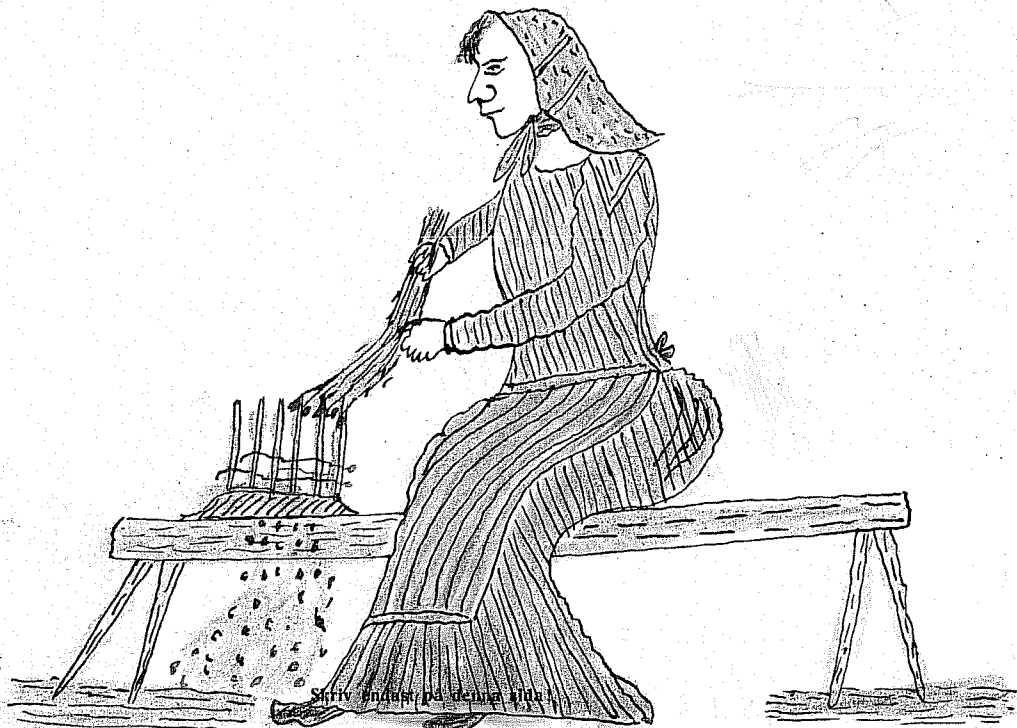
ACC. N:R.

M 7622:58.

Landskap: Småland. Upptecknat av: Carl Wiking
 Härad: Uppvidinge m. f. Adress: Färåkra = Kråkställe
 Socken: Högkult m. f. Berättat av: Lantbr. Trak. Jansson
 Uppteckningsår: 1941. Född år 1892 i Högkult socken.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

N: 27 p. Gammlab minnesteckning Småland
 kvinna "Repar To." (Lin.)

ACC. N:R.

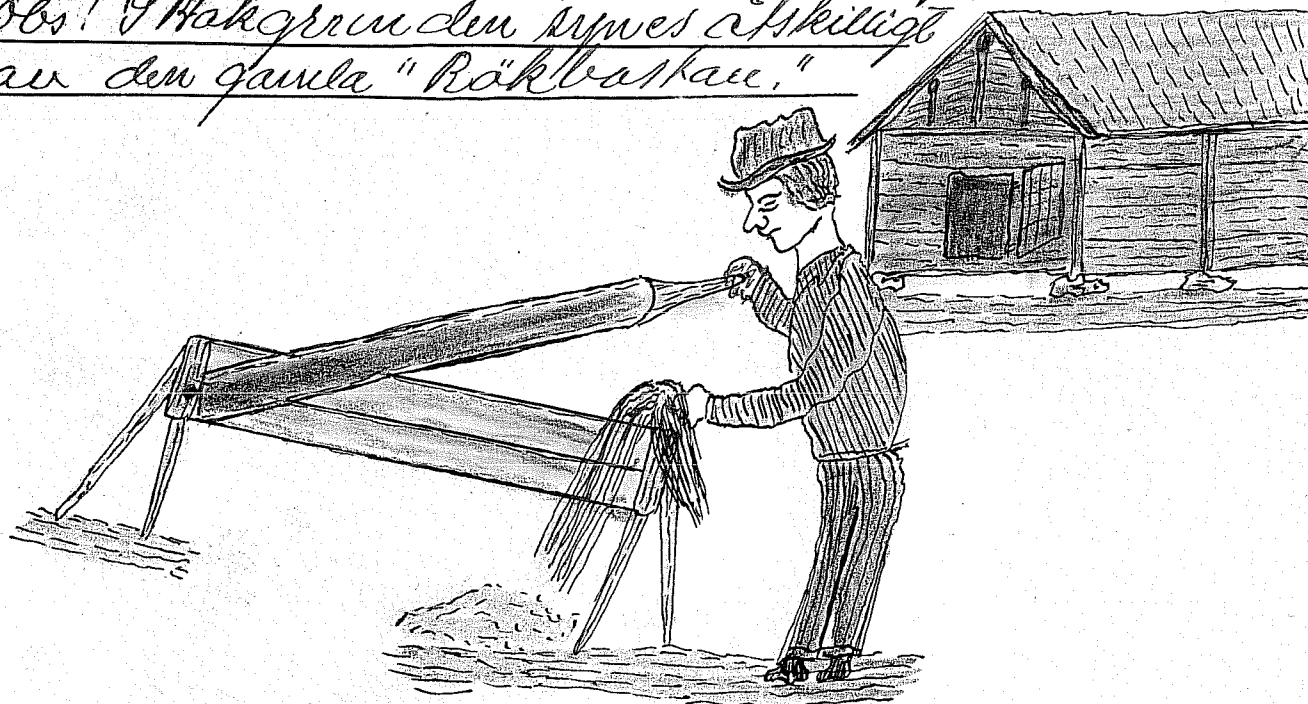
M. 7622:59

Landskap: Småland. Upptecknat av: Carl Wikberg
 Härad: Uppvidinge m.f. Adress: Furåkra & Kråksmåla
 Socken: Ålgård, n. f. Berättat av: Lantbr: Erik Jansson
 Uppteckningsår: 1941 Född år 1822 i Ålgård socken

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

N: 28. g. "Linbråkande bandpajke."

Obs! I bakgrunden synes åtskilligt
av den gamla "Rökstuga".

ACC. N:R.

M. 7622:60.

Landskap: Småland. Upptecknat av: Carl Wiking,
 Härad: Uppvidinge, m. f. Adress: Furåkra, "Kråksmåla."
 Socken: Ålgult, m. f. Berättat av: Lantbr. Erik Jansson, m. f.
 Uppteckningsår: 1941. Född år 1882. i Ålgults socken.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Nº 29, k. "Lushäckande kvinna."

Skriv endast på denna sida!